

Селуянова М.В.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЕМЬИ И ШКОЛЫ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена раскрытию сущности взаимодействия семьи и школы в процессе воспитания младших школьников. Определены пути преодоления трудностей, возникающих в процессе взаимодействия семьи и школы.

Ключевые слова: взаимодействие, семья, школа.

Seluyanova M.V.

INTERACTION BETWEEN FAMILY AND SCHOOL AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the nature of the interaction of family and school in the education of primary school children. The ways of overcoming difficulties that arise in the interaction of family and school.

Key words: communication, family, school.

УДК 37.037:371.212

Шипко А.Л., Середня С.С.

ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Статтю присвячено обґрунтуванню вольових якостей, які є базовими для розвитку гармонійного індивідууму, його існування у сучасному надшвидкому, постійно змінному соціальному середовищі. Саме вольові якості становлять морально-вольову основу діяльності педагога, тому виховання вольових якостей є невід'ємною частиною навчального процесу.

Ключові слова: воля, сила волі, якості, особистість.

Новизна. У сучасній освіті, на ряду із знаннями, уміннями та навичками, важливе значення має приділятися розвитку та вихованню особистості. Особливого значення сьогодні набувають вольові якості особистості. Ці якості є базовими для розвитку гармонійного індивідууму, його існування у сучасному надшвидкому, постійно змінному соціальному середовищі. Саме вольові якості становлять морально-вольову основу діяльності педагога, тому виховання вольових якостей є невід'ємною частиною навчального процесу. У процесі виховання вольових якостей основну роль грає подолання поступово зростаючих труднощів, це змушує проявляти наполегливість, завзятість, цілеспрямованість, волю до перемоги, виховує упевненість в своїх силах. Кожна людина володіє великими потенційними можливостями, які не виявляються в звичайних умовах. Для їх розкриття потрібен потужний емоційний підйом, що значно підсилює працездатність центральної нервової системи. Такий підйом і повинна створювати правильно організована психологічна підготовка, в якій особливе місце займає морально-вольовий її аспект.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На даний момент в психології склалося кілька підходів до класифікації вольових якостей особистості.

Наприклад, Ф.Н. Гоноболін ділить вольові якості на дві групи, пов'язані з активністю і з гальмуванням небажаних дій і психічних процесів. До якостей першої групи він відносить рішучість, сміливість, наполегливість і самостійність; якостям другої групи – витримку (самовладання), витривалість, терпіння, дисциплінованість і організованість. Правда, при цьому Ф. Н. Гоноболін додає, що неможливо всі вольові якості особистості строго розділити на дві групи залежно від переважаючих процесів збудження і гальмування. Іноді, придушуючи одні дії, людина проявляє активність в інших. І цим відрізняють, з його точки зору, дисциплінованість і організованість [1].

В.І. Селіванов об'єктивною підставою для розмежування різних вольових якостей теж вважає динаміку процесів збудження і гальмування. У зв'язку з цим він ділить вольові якості

на збуджуючі, що підсилюють активність і на гальмуючі, ослабляють або сповільнюють її. До першої групи він відносить ініціативність, рішучість, сміливість, енергійність, хоробрість; до другої групи – витримку, витривалість, терпіння [5].

Р. Ассаджіолі виділяє наступні вольові якості: 1) енергія – динамічна сила – інтенсивність; ця якість визначається складністю досягнення мети; 2) майстерність – контроль – дисципліна; це якість підкреслює регулювання і контролювання волею інших психічних функцій; 3) концентрація – зосередженість – увага; це якість має особливе значення, коли об'єкт впливу та завдання непривабливі; 4) рішучість – швидкість – моторність проявляються у прийнятті рішення; 5) наполегливість – стійкість – терпіння; 6) ініціатива – відвага – резолюція на вчинки; це схильність до ризику; 7) організація – інтеграція – синтез; воля виступає тут як організуюча ланка об'єднання тих ресурсів, які необхідні для вирішення задачі. У цій класифікації звертає на себе увагу об'єднання якостей, що не мають відношення до “сили волі” і часом несумісних, в тріади (наприклад, майстерність – контроль – дисципліна). У наявності змішання вольових проявів з функціями і процесами управління активністю людини.

Інший підхід до класифікації вольових якостей базується на висловленій С.Л. Рубінштейном думці про відповідність різних вольових якостей фазам вольового процесу. Так, прояв ініціативності він відносить до самого початкового етапу вольової дії, після чого виявляються самостійність і незалежність, а на етапі прийняття рішення проявляється рішучість, яку на етапі виконання вольової дії змінюють енергійність і наполегливість. Цю ідею С.Л. Рубінштейна розвинув М. Бріхцін. Він виділив 11 ланок психічного управління і кожному з них приписав прояв певних вольових якостей. Правда, в розряд вольових властивостей у нього потрапили передбачливість, моторність (спритність), обачність та інші характеристики особистості, які важко віднести до власне вольових проявів [3].

В.В. Нікандров виходить у своїй класифікації вольових якостей з уявлення про наявність у проявах волі просторово-часових та інформаційно-енергетичних параметрів. Просторова характеристика полягає в направленні вольової дії на самого суб'єкта, тимчасова – в її процесуальності, енергетична – у вольовому зусиллі, при якому затрачається енергія, інформаційна – в мотивах, меті, способі дій і досягнутому результаті. Відповідно до цього до просторового параметру він відносить самостійність (незалежність, цілеспрямованість, впевненість), до тимчасового – наполегливість (завзятість, терпіння, впертість, стійкість, твердість, принциповість, послідовність), до енергетичного – рішучість і самовладання (витримка, контроль, сміливість, відвага, мужність), до інформаційного – принциповість [3]. Ця класифікація теж не ідеальна, тому що багато термінів дублюють один одного (стійкість – твердість, самостійність – незалежність, самовладання – рішучість, відвага – мужність), і, крім того, у всіх вольових якостях проявляється вольове зусилля, а отже і енергія, тому енергетичний параметр повинен бути віднесений до всіх якостей, а не тільки до рішучості і самовладання

Серед спортивних психологів прийнято розділяти вольові якості за ступенем їх значущості для того чи іншого виду спорту. Найчастіше їх поділяють на загальні і основні. Перші мають відношення до всіх видів спортивної діяльності, другі визначають результативність у конкретному виді спорту. До загальних вольових якостей П.А. Рудик, Є.П. Щербаков віднесли цілеспрямованість, дисциплінованість і впевненість. А.Ц. Пуні і Б.М. Смирнов вважають загальною вольовою якістю тільки цілеспрямованість. До основних П.А. Рудик та Є.П. Щербаков відносять наполегливість, завзятість, витримку і самовладання, сміливість і рішучість, ініціативність і самостійність. Ф. Генон і А.Ц. Пуні ділять вольові якості на три групи: провідні для даного виду спорту, найближчі до провідних і наступні за ними (підтримуючі) [4].

Іншим шляхом у вирішенні проблеми класифікації вольових якостей йде В.К. Калін. Він, виходячи з функцій вольової регуляції, ділить вольові якості на базальні (первинні) та

системні (вторинні). До перших він відносить енергійність, терплячість, витримку та сміливість [2].

До позитивних вольових якостей зараховують такі якості, як наполегливість, цілеспрямованість, витримка тощо. Якості, що характеризують слабкість волі особистості, можна визначити такими поняттями, як безпринципність, безініціативність, нестриманість, боязкість, упертість тощо. Волю особистості характеризує також її організованість, яка полягає в умінні людини керуватися у своїй поведінці чітко визначеним планом. Ця властивість вимагає вміння не тільки неухильно втілювати в життя свій план, а й виявляти необхідну гнучкість у разі зміни обставин дійсності. Сукупність позитивних (базальних і системних) вольових якостей утворює силу волі особистості. Люди бувають з: 1) дуже сильною волею (їх називають залізними, вольовими); 2) сильною волею; 3) помірною волею; 4) слабкою волею; 5) безвольні.

Завдання роботи:

1. На основі наукової літератури проаналізувати та визначити сутність вольових якостей.
2. Дослідити види, вольових якостей, які забезпечують успішність у формуванні особистості студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прояв волі (точніше було б – “сили волі”, вольового зусилля) в різних специфічних ситуаціях змушує говорити про вольові якості, властивості особистості. При цьому як саме поняття “вольові якості”, так і конкретний набір цих якостей залишаються досить невизначеними, що змушує деяких учених сумніватися в дійсному існуванні цих якостей. До цих пір є великі труднощі в розведенні або ідентифікації понять, що позначають вольову активність. Чи виявляє дитина, яка вимагає від батьків, щоб їй неодмінно зараз купили вподобану іграшку наполегливість, завзятість? Чи завжди дисциплінованість і ініціативність характеризують силу волі? Чому у психологів рішучість неодмінно згадується разом зі сміливістю. Де грань між моральними і вольовими якостями? Чи всі вольові якості моральні? Ці та ряд інших питань представляють не тільки теоретичний, а й практичний інтерес, оскільки від їх вирішення залежать методи діагностики вольових проявів і педагогічні методи розвитку конкретних вольових якостей.

Бажання, воля суть стану свідомості, добре знайомі кожному, але не піддаються якому-небудь визначенням. Ми бажаємо відчувати, мати, робити всілякі речі, яких у дану хвилину ми не відчуваємо, не маємо, не робимо. Якщо з бажанням чого-небудь у нас пов'язано усвідомлення того, що предмет наших бажань недосяжний, то ми просто бажаємо, коли ж ми впевнені, що мета наших бажань досяжна, то ми хочемо, щоб вона здійснилася, і вона здійснюється або негайно, або після того, як ми зробимо деякі попередні дії.

Єдині цілі наших бажань, які ми здійснюємо зараз же, безпосередньо, – це рух нашого тіла. Які б думки ми не бажали випробувати, до якого б володіння ми не прагнули, ми можемо досягти їх не інакше, як зробивши для нашої мети кілька попередніх рухів. Цей факт дуже очевидний і тому не потребує прикладу: тому ми можемо прийняти за вихідний пункт нашого дослідження волі те положення, що єдині безпосередні зовнішні прояви – тілесні руху.

Уміння володіти своєю поведінкою – важлива якість зрілої, дорослої людини. “Ми тільки тоді можемо говорити про формування особистості, – писав Л.С. Виготський, – коли є очевидним оволодіння власною поведінкою” [5].

Перш за все, вольовим актом можна називати тільки дії або процеси цілепідкорення. Під метою розуміється деякий передбачуваний, якийсь свідомий результат, який має привести до дії. І, таким чином, процеси можна розділити на дві групи:

- мимовільні (до них відносяться автоматичні, інстинктивні, імпульсивні дії, тобто дії за прямим спонуканням, дії під впливом афекту, пристрасті);
- навмисні, довільні, тобто цілепідкорені. Цілком очевидно, що коли ми говоримо про волю, то вже інтуїтивно завжди відносимо ці процеси до групи довільних.

А.Ц. Пуні вважає, що “у кожної людини вольові якості виступають як єдина цілісна система, але структура ланок цієї системи у різних людей неоднакова. Більше того, в одній і тій ж людині в різних видах діяльності вона змінюється. Тому, сукупність вольових якостей слід розглядати як рухливу, динамічну систему ланки якої можуть по-різному співвідноситися, зв’язуватися між собою” [4].

П.А. Рудик (1962) відзначає, що “вивчення структурних особливостей вольових якостей особистості має своїм наслідком наукове психологічне обґрунтування засобів і методів виховання цих якостей. Поза такого психологічного вивчення методика вольового виховання набуває грубо емпіричного характеру і нерідко призводить до результатів, протилежних тим цілям, які ставив перед собою вихователь”.

Як і будь-які якості особистості, вольові якості мають горизонтальну і вертикальну структуру. Горизонтальну структуру утворюють задатки, в ролі яких виступають типологічні особливості властивостей нервової системи. Однак, визнаючи це у ряді випадків, психологи припускаються помилки у викладі цього питання. Справа в тому, що одні автори, покладаючись на авторитет І. П. Павлова, вважають, як і він, що є хороші і погані типологічні особливості [5]. До гарних віднесена сильна нервова система (сила, рухливість і врівноваженість нервових процесів, до поганих – протилежні типологічні особливості). Відповідно з цим у багатьох підручниках до недавнього часу бездоказово стверджувалося, що хороша успішність у навчанні, високі досягнення у спорті і т. д. притаманні лише особам із сильною, рухомою і врівноваженою нервовою системою. Тієї ж точки зору дотримується А.П. Рудик, вважаючи, що “позитивними вольовими якостями (сміливість, рішучість, стійкість і ін.) зазвичай мають спортсмени із сильною, врівноваженою та рухливою нервовою системою, в той час як негативні вольові якості (нерішучість, страх мають у своїй основі структурні особливості слабкої нервової системи”. Це твердження має мало спільного з реальністю [3].

Встановлено, що низька ступінь сміливості (боязкість) пов’язана з певним комплексом типологічних особливостей: слабкою нервовою системою, переважанням гальмування по “зовнішньому” балансу, рухливістю гальмування. Серед представників тих видів спорту, які пов’язані з переживанням страху і відсутністю страхівки (стрибки з парашутом, стрибки на лижах з трампліна, стрибки у воду), майже немає спортсменів з цією типологічною тріадою.

Позитивне значення для виховання волі мають цілеспрямовані вправи, пов’язані зі свідомим прагненням особистості навчитися володіти собою, опанувати вольовими способами поведінки. Важливою умовою розвитку волі є інтерес до самовиховання. Існує чимало способів виховання вольової регуляції поведінки особистості в ситуаціях повсякденного життя. Кожну дію можна перетворити у вправу, якщо здійснювати її свідомо, а не за звичкою чи з почуття обов’язку. Призначення волі полягає в тому, щоб спрямовувати, а не примушувати до чогось.

Висновок. Отже, ми прийшли до схеми будь-якої дії, що може бути названа вольовою. Кожен раз ця схема: дія реалізує об’єктивно дві різних відносини, тобто здійснює дві різні діяльності, отже, підкоряється двом різним мотивам. У випадку, коли один з цих мотивів є негативно емоційно забарвленим, а інший, навпаки, позитивно, то виникає ситуація, типова для виконуючої вольової дії. Якщо обидва мотиви є позитивними, то дія йде, але випадає з категорії вольових. Те ж саме з негативними мотивами, дія просто не йде, її немає.

Як вже говорилося, воля – це тільки узагальнене поняття, за яким ховається багато різних психологічних елементів. Говорячи про складові елементи волі, мається на увазі їх сукупність, їх кількість, відмінності і зв’язки між ними. Найчастіше відзначаються такі елементи (якості), як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність, сміливість, стійкість, самовладання та ініціативність. До елементів волі віднесені критичність, старанність і впевненість.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Поглиблене вивчення виховання вольових якостей особистості студента факультету фізичного виховання і спорту. Написання кандидатської дисертації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гоноблін Ф.Н. Психологія. Навчальний посібник / Ф.Н.Гоноблін. – М., 1976. – С.42.
2. Калін В.К. На шляхах побудови теорії волі / В.К. Калін. – Психологічний журнал. – 1989. – № 2.
3. Олешки І.А. Досвід психологічного аналізу спортивної діяльності / І.А.Олешки. – В зб.: Психологія спортивної діяльності. – М.: Вид. ВНІФК, 1978.
4. Пуні А.Ц. Психологічні основи вольової підготовки в спорті / А.Ц.Пуні. – М., 1977. – С. 23.
5. Селіванов В.І. Вибрані психологічні твори / В.І. Селіванов. – Рязань, 1992. – С. 56.

Шипко А.Л., Середня С.С.

ВОСПИТАНИЕ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена обоснованию волевых качеств, которые являются базовыми для развития гармоничного индивидуума, его существования в современной сверхбыстрой, постоянно меняющейся социальной среде. Именно волевые качества составляют морально-волевую основу деятельности педагога, поэтому воспитание волевых качеств является неотъемлемой частью учебного процесса

Ключевые слова: свобода, сила воли, качества, личность.

Shipko A.L., Serednyaya S.S.

PARENTING STRONG-WILLED QUALITIES OF THE STUDENT AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article is devoted to the volitional internalss are base for development of harmonious individual, his existence in a modern ultrafast, constantly variable social environment. Exactly volitional internalss present morally-volitional basis of activity of teacher, that is why education of volitional internalss is inalienable part of educational process.

Key words: will, will-power, quality, personality.

УДК 37.013:504.062

Юркова Т.Ф.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У даній статті робиться спроба розкриття психологічних і педагогічних чинників та умов процесу формування екологічної культури школярів у період навчання в загальноосвітній школі.

Ключові слова: педагогічні умови, екологічна культура, виховна робота, загальноосвітня школа, екологічна освіта, екологічне виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування екологічної культури школярів – завдання складне і багатопланове. Успіх його багато в чому залежить від екологічної підготовки вчителя, усвідомлення ним мети і сутності природоохоронної діяльності, вміння визначати основні напрями екологічного виховання, виявляти умови, що сприяють успішному здійсненню поставлених завдань. Виховання екологічної культури до природного середовища в учнівській молоді слід розглядати як пріоритетний напрям у розв'язанні екологічних проблем, які екологічно вихована, культурна людина здатна подолати, налагодити свої взаємовідносини з природою без протиставлення себе їй на основі дбайливого, розумного, відповідального ставлення до природних ресурсів.